Nonverbaali vuorovaikutus

Pia Julkunen, pro2026

POMM1002 Johdanto monialaisiin opintoihin
Koulureformi-tehtävä: vuorovaikutusosaaminen
Syyslukukausi 2026
Jyväskylän yliopisto

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO **3**

2 NONVERBAALI VIESTINTÄ **4**

2.1 Nonverbaalin viestinnän koodit 4

2.2 Nonverbaali viestintä Joharin ikkunassa 5

2.3 Nonverbaali viestintä koulussa 6

3 POHDINTA **8**

LÄHTEET **10**

LIITTEET **12**

1 JOHDANTO

Aloittaessani tänä syksynä uutena harrastuksena paritanssin, huomasin sen hyvin pian olevan pohjimmiltaan sanatonta keskustelua, johon soveltuvat erinomaisesti myös vuorovaikutuksen lainalaisuudet. Kuten vuorovaikutuksessa, myös paritanssissa konkretisoituvat aito vastavuoroisuus, sanaton viestintä sekä fysiologinen synkronia, joka Peräkylän (2024) Duodecim-lehdessä julkaistun artikkelin mukaan voi saada jopa sydämen sykkeen ja hengitystiheyden samankaltaistumaan vuorovaikutuksen aikana. Tanssionline (n.d.) -verkkosivustolla paritanssin kommunikaation todetaan muodostuvan kolmen eri kehollista toimintaa ohjaavan motiivin kautta, jotka ovat mukautuminen, muovautuminen ja muutos. Yhtä lailla näitä voi pitää vuorovaikutuksen elementteinä.

Tekstissäni pureudun sanattoman eli nonverbaalin viestinnän olemukseen ja tarkastelen sitä amerikkalaisten psykologien vuonna 1955 ryhmäoppimisen työkaluksi kehittelemän Joharin ikkunamallin avulla. Käytän vertailukohtana nuorena aikuisena täyttämääni mallia, jonka tarkoituksena oli kasvatusalan opintojen aikana auttaa pääsemään syvemmälle itsetuntemukseen, johon se Oliverin ja Duncanin (2019) mukaan on alun perin suunniteltukin. Yhden kappaleen verran käsittelen nonverbaalia viestintää koulumaailmassa ja erityisesti opetustilanteissa. Lopuksi pohdin, kuinka Joharin ikkunaa voi hyödyntää opettajaksi kasvamisessa sekä sanattoman viestinnän merkitystä opettajan työssä.

2 NONVERBAALI VIESTINTÄ

Erotukseksi verbaalisesta viestinnästä kirjoittamisen ja puheviestinnän verkkoopas Kielijelppi (n.d.) kiteyttää nonverbaalin viestinnän tarkoittavan usein viestinnän sanatonta, ei-kielellistä ulottuvuutta. Siihen kuuluvat muun muassa ilmeet, eleet, kehonasennot sekä äänen paralingvistiset, eli puhetta esimerkiksi äännähdyksin tukevat ja täydentävät, piirteet.

2.1 Nonverbaalin viestinnän koodit

Nonverbaalisen viestinnän voi jakaa Kielijelppi (n.d.) verkkosivuston mukaan erilaisiin merkkijärjestelmiin, joita ihminen tuottaa omalla kehollaan, ja joihin hän pystyy vuorovaikutustilanteissa vaikuttamaan. Näistä ensimmäinen on nonverbaalisen viestinnän alueella rikkaimpana pidetty kinesiikka, joka toteutuu kehon eleiden, liikkeiden ja asentojen kautta. Toisena sivusto listaa puheen paralingvistiset piirteet, joilla tarkoitetaan esimerkiksi puheen tempoa, äänenkorkeutta ja -voimakkuutta, taukoja, painotuksia sekä äänen laadullisia piirteitä. Seuraavana mainitaan fyysiseen kontaktiin liittyvät tilankäyttö eli proksemiikka sekä koskettamalla viestiminen eli haptiikka. Viimeisinä listalta löytyvät henkilön pukeutumiseen, kosmetiikan käyttöön ja muuhun koristautumiseen viittaavat arfektit sekä fyysinen olemus, joka saattaa vaikuttaa lähinnä henkilöstä tehtäviin oletuksiin ja stereotypioihin.

Mäki ja Kallio (2023) käyttävät kandidaatintutkielmansa pohjana kahdeksaa Guerreron ja Hechtin (2008) määrittelemää merkkijärjestelmää, joista käytetään nimitystä koodi. Järjestelmä on lähes sama kuin Kielijelpin (n.d.) -verkkosivustolla esitetty, mutta se on osin pilkottu esimerkiksi arfektien osalta koodeiksi ulkomuoto ja koristautuminen, ympäristölliset vihjeet sekä hajulliset viestit eli oftaktiikka. Äänenkäyttöön kuuluvista merkeistä käytetään nimitystä vokaliikka. Lisäksi Mäen ja Kallion (2023) esittelemässä koodistossa on ajankäyttöön liittyvä kronemiikka, jossa näkyvät helposti esimerkiksi kulttuuriset erot. Suomessa on totuttu täsmällisyyteen ja aika nähdään lineaarisena ja rajallisena resurssina, kun taas esimerkiksi eteläisessä Euroopassa aika nähdään joustavana, ja myöhästy-

minen on aivan normaalia. Helkama ym. (2020) kuitenkin huomauttavat, että kielirajoista huolimatta eri kulttuurien ihmiset pystyvät ymmärtämään toistensa viestejä ja perusaikeita pelkkien äänensävyjen, ilmeiden tai eleiden perusteella. Tässä olen itse erityisen taitava, koska pelkään vieraiden kielten puhumista niin paljon, että turvaudun aina ennemmin nonverbaliikkaan.

2.2 Nonverbaali viestintä Joharin ikkunassa

Oliverin ja Duncanin (2019) mukaan Joharin ikkunamalli kuvaa, miten tieto jakautuu siihen, mikä on yhteistä, mitä vain yksi tietää ja mikä on kaikille vielä tuntematonta. Ikkuna jakaantuu neljään ruutuun, joista näkee käytettävän erilaisia nimityksiä. Itse kutsun näitä nimillä tunnettu minä, toisten minä, salattu minä sekä tuntematon minä.

Tunnetun minän alle kuuluvat asiat, jotka ovat sekä ihmisen itsensä että muiden tiedossa. Olen Joharin ikkunaani listannut tähän ulkonäön, pukeutumisen, mielialat, harrastukset, perhetaustan, ystäväpiirin sekä sellaiset luonteenpiirteet, jotka tuon kanssakäymisissä avoimesti esiin. Nonverbaalin vuorovaikutuksen alueelle näistä kuuluvat arfektit, eli ulkonäkö ja pukeutuminen sekä osittain luonteenpiirteet. Toisten minään, josta käytetään myös nimitystä sokea minä, olen listannut kineesian alueelle kuuluvat nonverbaalit ilmeet, eleet, olemuksen ja ominaisuudet, jotka muut näkevät, mutta joita en itse tiedosta. Nuorempana en ole tunnistanut itselläni mitään maneereja, mutta nyt luulen niitäkin löytyvän, kuten myös tiedostamattomia asenteita, vaikka pyrinkin olemaan niistä vapaa.

Kätketyltä alueelta löytyy salattu minä, jonka ihminen tietää itse, mutta jota hän ei syystä tai toisesta paljasta muille. Nuorena aikuisena laatimani lista on erittäin pitkä sisältäen sekin osittain elämäntilanteen ja luonteen, mutta myös ajatukset, unet, tunteet, menneisyyden, haaveet, haavoittuvuuden, kipeät asiat, pelot sekä keski-ikäisen minäni yllättäneen itsetunnon. Tosin muistan kyllä olleeni nuoruudessani epävarma kaikesta ja varmaan siksi halusinkin kätkeä itsestäni niin paljon. Tuntematon minä taas pitää sisällään kaiken tiedostamattoman ja käsittelemättömän, jota ei kukaan toinen eikä ihminen itsekään näe ja tiedä. Olen listannut tähän alitajunnan sekä reagoinnin oudoissa ja yllättävissä tilanteissa.

Keski-ikäisen näkökulmasta lisäisin vielä käsittelemättä jääneet asiat, joita minulla on nuorena ollut ilmeisen paljon. Tuntematon minä kätkee myös piilevät kyvyt, jotka saattavat tulla esiin paineen alla tai kriisitilanteissa.

Oliverin ja Duncanin (2019) mukaan Joharin ikkunamallia sovelletaan tutkimusyhteistyöhön, jossa tarkoituksena sokeita pisteitä paljastamalla, piilossa olevaa tietoa jakamalla sekä uutta tietoa tuottamalla mahdollistaa oppiminen, johon kukaan ei pystyisi yksin. Nonverbaali viestintä paljastaa usein ilmeiden ja kehonkielen kautta itsellemme salattuja asioita ja asenteita silloinkin, kun pyrimme peittelemään niitä. Chadha (2026) pohtiikin, kuinka Joharin ikkunamalli voisi olla hyödyllinen kehitettäessä opettajan työtä, jossa nimenomaan itsereflektiolla on suuri merkitys.

2.3 Nonverbaali viestintä koulussa

Lehtomäen ja Nikkilä-Erdmannin (2018) Opettaja työrauhan rakentajana luokkahuoneen vuorovaikutuksessa -nimisessä tutkimuksessa mainitaan useita nonverbaalisia keinoja, joilla opettaja voi puuttua oppilaan häiritsevään käyttäytymiseen oppitunneilla. Mainittuja keinoja ovat esimerkiksi katsekontakti, ilmeet, fyysisen läheisyys sekä oppilaan koskettamisen. Opettaja voi myös viestiä käsimerkein nostamalla sormen suunsa eteen kuvaamaan hiljaisuutta. Nonverbaalin viestinnän tarkoituksena Lehtomäen ja Nikkilä- Erdmannin (2018) mukaan onkin usein muistuttaa oppilasta siitä, millaista käytöstä häneltä odotetaan, ja pyrkiä vaikuttamaan oppilaaseen niin, että se häiritsisi mahdollisimman vähän muita.

Joskus ihminen voi syystä tai toisesta menettää puhekykynsä tai se on alun alkaenkin jäänyt kehittymättä. Koulumaailmassa opettajan luokkaan saattaa tulla oppilas, joka käyttää puhetta tukevia tai korvaavia kommunikointimenetelmiä. Huuhtanen (2011) nimeää niin sanotuiksi ei-avusteisiksi kommunikointikeinoiksi eleilmaisun ja tukiviittomat. Avusteisen kommunikoinnin keinoiksi hän listaa esineillä ja graafisilla merkeillä, kuten erilaisilla kuvilla kommunikoinnin. Takala (2016) muistuttaa myös sanatonta viestintää käyttävän oppilaan tarpeesta kuulua joukkoon ja tulla ymmärretyksi, joten koulussa tulisi tukea sitä kommunikoinnin muotoa, johon oppilas on kotona tottunut. Usein tämä mahdollistuu oppilaan hen-

kilökohtaisen ohjaajan avulla, joka hallitsee oppilaan käyttämän kommunikointitavan. Opettajan ilmeikäs ja selkeä elehdintä voi hyödyttää sanatonta kommunikointia ja vuorovaikutusta luokkahuoneessa kaikenlaisten oppijoiden kanssa.

3 POHDINTA

Nonverbaalissa viestinnässä vuorovaikutus tapahtuu sanattomasti. Asioita ääneen sanottaessa paino on siinä, mitä sanotaan, kun taas nonverbaalissa viestinnässä huomio kiinnittyy siihen, miten asiat sanotaan. Kehon kieli, äänenpiirteet, tilankäyttö, mahdollinen kosketus sekä ulkoinen olemuksemme voivat paljastaa tunteitamme, mielentilojamme ja asenteitamme silloinkin, kun haluaisimme pitää ne piilossa. Nykyään nonverbaalia viestintää tulee vastaamme myös digitaalisista kanavista, kun tulkitsemme viesteihin lisättyjä hymiöitä ja emojeja. Tämä tosin voi helposti johtaa myös väärinymmärryksiin, koska esimerkiksi ikä ja kulttuuri saattavat vaikuttaa merkkien tulkintaan. Lisäksi emojeista puuttuvat puhujan ilmeet, eleet ja äänenpainot, jotka kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa auttavat lukemaan ihmistä sanojen takana.

Chadha (2026) pohtii Joharin ikkunamallin hyödyntämistä opettajan työssä. Itselleni Joharin ikkuna on tullut vastaan niin paitsi luokanopettajan, myös lastenohjaajan opinnoissa, ja olen kokenut sen hyödyllisenä työkaluna paitsi omassa itsetuntemuksessa ja sen kehittämisessä, myös palautteen vastaanottamisessa. Myös Oliver ja Duncan (2019) näkevät Joharin ikkunamallin soveltamisen tärkeänä uudenlaisen oppimisen mahdollistajana, jossa sokeat pisteet tulevat paljastetuiksi. Opettajan työ on puhtaasti vuorovaikutusammatti, jossa on suuri merkitys myös opettajan omalla persoonalla. Joharin ikkunan nelikenttämallin avulla voi oppia ymmärtämään omaa viestintäänsä ja sen vaikutusta oppilaisiin, työyhteisöön ja huoltajiin.

Nonverbaalinen vuorovaikutus muodostaa suurimman osan ihmisten välisestä viestinnästä. Ilmeet, eleet, katseet ja äänenpainotukset voivat vahvistaa puhuttua viestiä, mutta ne voivat myös olla sen kanssa ristiriidassa. Siksi sanattomalla viestinnällä onkin merkittävä rooli luottamuksen rakentamisessa, ilmapiirin aistimisessa sekä syvemmän yhteyden saavuttamisessa. Opettajan on hyvä muistaa tämä opetustilanteissa, mutta myös kohdatessaan oppilaiden huoltajia. Luokkahuoneessa opettaja voi pyrkiä kulttuuriin, jossa työrauhaa tuetaan hyvin pienin ja sanattomin vihjein. Sujuvalla nonverbaalilla viestinnällä voi helpottaa opettajan työtaakkaa ja tuoda luokkahuoneisiin oppimista mahdollistavaa työrauhaa. Tanssin tavoin vuorovaikutus vaatii yhteistä rytmiä, toisen kuuntelua sekä

jatkuvaa hienovaraista mukautumista toisen askeliin. Sanoja ei silloin välttämättä tarvita.

LÄHTEET

Chadha, D. (2026). Using the Johari Window Model to understand ´th role of evidence´ to actively support reflection among teaching practitioners in higher education. *Reflevtive Practice*, 1-11. https://doiorg/10.1080/14623943.2026.2647744

Helkama, K., Myllyniemi, R., Liebkind, K., Ruusuvuori, J., Lönnqvist, J.-E., Hankonen, N., Renvik, T. A., Jasinskaja-Lahti, I. & Lipponen, J. (2020). *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. edita, Helsinki.

Huuhtanen, K. (2011), (toim.). *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa*. Kehitysvammaliitto ry.

Kielijelppi (n.d.). https://blogs.helsinki.fi/kielijelppi/ Viitattu 12.10.2026

Lehtomäki, S. & Mikkilä-Erdmann, M. (2018). Opettaja työrauhan rakentajana luokkahuoneen vuorovaikutuksessa. *Prologi -puheviestinnän vuosikirja 2018*. (s. 10-25).

Mäki, S. & Kallio, L. (2023). Nonverbaalisen viestinnän haasteet ADHD-aikuisten kokemana. [Kandidaatintutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. https://www.trepo.tuni.fi/bistream/handle/10024/148940/MakiKallio.pdf?sequense=3&isAllowed=y

Oliver, S. & Duncan, S. (2019). Editorial: Looking through the Johari window. *Recearch for All*, 3 (1): 1-6. https://doi.org/10.18546/RFA.03.1.01

Peräkylä, A. (2024). Kuinka vuorovaikutamme toisiimme: läsnäolo, puhe, fysiologiset reaktiot vuorovaikutuksessa. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 140(24), 2042-2047. https://www.duodesimlehti.fi/duo18566 Viitattu 12.10.2026

Takala, M. (2016). Kommunikointitapojen kirjo. Teoksessa M. Takala & H. Sume. *Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus*. (s.38-55). Finn Lectura.

Tanssionline. (2023). https://www.tanssionline.fi/blogi/vuorovaikutus-parintanssissa/ Viitattu 16.10.2026

Olen käyttänyt tekoäly -työkalua apuna englanninkielisten tekstien suomentamisessa.

LIITTEET

Pohjustus

Tekstissäni yhdistyvät kahden eri kurssin kaksi erilaista tehtävää. Toisaalta kasvatusalan vuorovaikutuskurssin tieteellistä kirjoittamista harjoittava essee -tehtävä sekä toisaalta taas perusopetuksessa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisten opintojen johdantokurssi. Koska kurssien tavoitteet ovat hyvin erilaiset, olen tehnyt esseestä kaksi erilaista versiota. Tässä versiossa painottuvat opettajaksi kehittymisen ydinosa-alueista vuorovaikutusosaaminen sekä koulureformi-tehtävän näkökulma. Olen ottanut aiheeni lähes suoraan vuorovaikutusosaamisen ydinosaamisen tehtävänannon apukysymyksistä.